

Maria Krupa

"Diesterweg und wir. Diesterweg -
Symposium, Anlässlich des 100
Todesstage von dr Friedrich Adolph
Wilhelm Diesterweg von 4 - 7 VII
1966 Volk u Wissen", Berlin 1967 :
[recenzja]

Rocznik Lubelski 11, 172-175

1968

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

feudalnej, przeniesione na grunt TRH, uległy niejako procesowi konserwacji. Jednocześnie ich społeczna użyteczność i przydatność w obrębie Towarzystwa, jako organizacji chłopskiej gminy, wzrosła. W odpowiedzi na argument, że połączenie kooperacji z „wolną” gospodarką chłopską stwarza produkt określany mianem spółdzielni rolniczej, Strużek przeciwstawił bardzo przekonujące kontrargumenty, że gospodarka chłopska tkwiąca w pańszczyźnianej lub czynszowej gospodarce szlacheckiej nie reprezentowała systemu wolnej gospodarki chłopskiej, nie była bardziej podatna na ogarnięcie jej przez stosunki rynkowe. Świadczy o tym również i to, że przeważającą grupę klientów kasy pożyczkowej TRH stanowili kupcy i rzemieślnicy hrubieszowscy a nie chłopci. Podsumowując rozważania autora można stwierdzić, że Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie było silnie powiązane z instytucjami, które wytworzyły się na gruncie stosunków feudalnych. Pokrewieństwa Staszica z ruchem spółdzielczym należy się doszukiwać nie w płaszczyźnie organizacyjnej a przede wszystkim ideologicznej.

W ostatnim referacie Zbigniew Świtalski dokonał analizy wpływu TRH na rozwój spółdzielczości na terenie powiatu hrubieszowskiego¹⁰. W wyniku szczegółowych badań dowiódł, że idee staszicowskie miały dodatni wpływ na rozwój spółdzielczości na terenie powiatu. Wskaźniki uspołdzielczenia powiatu hrubieszowskiego znacznie przekroczyły średnią krajową i zbliżyły się do najwyższych wskaźników europejskich.

W dotychczasowej literaturze o działalności TRH komentowano głównie przepisy ustawy i podkreślano oryginalność koncepcji społeczno-ustrojowych Stanisława Staszica, wskazywano na różnorodne przesłanki jej genezy, dostrzegane w filozoficzno-społecznej i ekonomicznej myśli Staszica. Z analizy ustawy TRH, stosunków w Królestwie Polskim, właściwych dla okresu przejściowego od feudalizmu do kapitalizmu, wyprowadzono wnioski i ocenę instytucji. Jednak często oceny właściwe dla okresu pierwszych lat funkcjonowania instytucji przenoszono na lata późniejsze. Wynikało to głównie ze słabej znajomości dziejów Towarzystwa w okresie po reformie uwłaszczeniowej, oraz w Polsce międzywojennej. Te okresy najmniej dotąd zbadane, wymagają pogłębionych studiów archiwalnych. Dopiero wtedy będzie można dokonać właściwej oceny instytucji TRH, jego ewolucji i przystosowania się do nowych stosunków społeczno-ustrojowych i politycznych.

Wracając do omawianej publikacji i oceniając materiały w niej zawarte można z całą pewnością stwierdzić, iż rzucają one wiele nowego światła na miejsce fundacji staszicowskiej w polskim ruchu spółdzielczym. Zgromadzenie prac, zarówno historyków jak i ekonomistów, przyczyniło się do wszechstronniejszego opracowania problematyki TRH. Należy tylko żałować, że tak ciekawa publikacja ukazała się w bardzo niskim nakładzie i jest praktycznie niedostępna dla szerszego kręgu czytelników.

Józef Duda

¹⁰ Z. Świtalski *Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie a rozwój spółdzielczości na terenie powiatu Hrubieszów do 1939 r.*, ss. 119—138.

Diesterweg und wir. Diesterweg—Symposium, Anlässlich des 100 Todestage von dr Friedrich Adolph Wilhelm Diesterweg von 4—7 VII 1966 Volk u. Wissen.
Berlin 1967, ss. 336.

Pod takim znamienym tytułem ukazał się w końcu ubiegłego roku w NRD tom studiów poświęcony wybitnemu pedagogowi niemieckiemu I poł. XIX w. Publi-

kacja ma charakter okolicznościowy; na jej treść składają się referaty wygłoszone na sesji naukowej, poświęconej stuleciu śmierci Fryderyka Adolfa Diesterwega, która odbyła się w dniach 4—7 VII 1966 w Berlinie oraz nadesłane przez zainteresowanych problematyką sesji a nie uczestniczących w niej autorów.

Podstawowym motywem tematycznym wygłoszonych na sesji referatów były postępowe postulaty Diesterwega dotyczące upaństwowienia szkolnictwa, powszechności nauczania i odpowiedniego kształcenia nauczycieli, zrealizowane dopiero w NRD.

Aktualność myśli Diesterwega podkreśla obrany przez wydawców tytuł publikacji *Diesterweg i my*. Księga jubileuszowa zawiera 33 referaty. Ukazują one nie tylko sylwetkę Diesterwega, jego działalność pedagogiczną i organizacyjną wśród nauczycieli, lecz także wpływ na szkolnictwo i pedagogikę w NRD.

W wygłoszonych referatach wyodrębnić można trzy zagadnienia:

1. Pedagogika Diesterwega i jej współczesne znaczenie;
2. Wpływ Diesterwega na rozwój postępowej pedagogiki w niektórych krajach europejskich;
3. Walka Diesterwega o społeczną pozycję nauczycielstwa i jego rozwój w Niemczech do chwili obecnej.

W kręgu zagadnień związanych z pedagogiką Diesterwega znajdujemy referaty poświęcone jego ogólnym założeniom dydaktyczno-pedagogicznym oraz omawiające ważniejsze wycinki jego działalności nauczycielskiej.

Stosunek Diesterwega do rozwijającego się w I poł. XIX w. szkolnictwa realnego przedstawił prof. A. Alt w artykule *Diesterwegs Stellung zum Realschulwesen*. Autor ukazuje Diesterwega jako twórcę nowej szkoły ludowej, w której podstawę nauczania stanowią realia i język niemiecki. Motywację takiego programu dostrzegają Diesterweg w obiektywnych warunkach historycznego rozwoju współczesnej sobie epoki, w której powstawały nowe gałęzie produkcji wymagające zastosowania wiadomości przyrodniczych. Jednocześnie stał on na stanowisku zróżnicowania poziomu nauczania przedmiotów przyrodniczych w szkołach ludowych i szkołach realnych przeznaczonych dla dzieci burżuazji. Chociaż takie stanowisko Diesterwega nie było jednoznacznie nowatorskie na uwagę zasługuje jego troska o właściwy rozwój nauki przedmiotów realnych ze względu na ich wpływ na osobowość wychowanka. Profesor Alt widzi w postulowanej przez Diesterwega szkole realnej typ szkoły będącej poprzedniczką obecnej niemieckiej ogólnokształcącej szkoły politechnicznej, w której młodzież zdobywa wszechstronne wykształcenie, dające jej możliwość czynnego uczestnictwa w produkcji i kształtowaniu ustroju społecznego. Powiązaniu nauczania z pracą dostosowaną do możliwości fizycznych ucznia i jej roli w wychowaniu poświęcony jest referat E. Pilza. Wychowaniem fizycznym i przedszkolnym w ujęciu Diesterwega zajęły się K. Frantzke i M. Kreckler, nauczaniem przedmiotów przyrodniczych P. Hopf, opracowaniem podręczników S. Binsch.

Referat prof. F. Hofmanna dotyczy pedagogiczno-dydaktycznych poglądów Diesterwega. Hofmann polemizuje z autorami uważającymi postępowego pedagoga jedynie za eklektyka; wskazuje postępowość poglądów „nauczyciela nauczycieli” wyrażającą się w optymistycznej wierze w naturę ludzką wbrew panującym poglądom pedagogiki kościelnej. Socjalistyczna pedagogika przyjęła ten pogląd, jak również zasadę rozwijania aktywności wychowanka w myśleniu i działaniu. Na teorii nauczania w koncepcji Diesterwega koncentruje swą uwagę prof. K. H. Günther. Działalności słynnego pedagoga w dziedzinie kształcenia nauczycieli ludowych poświęcony jest referat prof. G. Hohendorfa. Autor przypomina, że w seminariach

w Mörns i Berlinie istniała ścisła więź teorii z praktyką. Wzorem Diesterwega uważa Hohendorf za niezbędny element w kształceniu nauczycieli konieczność rozwoju świadomości politycznej. Na nowoczesne ujęcie nauczania historii u Diesterwega wskazuje G. Ulbricht, przypominając o koncepcji zapoznawania przyszłych nauczycieli z historią pedagogiki. Prof. H. König omawiając stosunek Diesterwega do planu hamburskiego przypomniał jego postulat kształcenia młodzieży w duchu narodowym w zakładach bezwyznaniowych. Wskazaną przez Diesterwega drogą wychowania narodowego — stwierdził prof. König — opartego o poszanowanie praw innych narodów, poszło szkolnictwo w NRD, gdzie na mocy ustawy z 1946 r. stworzono demokratyczną szkołę jednolitą.

Uzupełnieniem książki są wypowiedzi przedstawicieli krajów demokracji ludowej poświęcone adaptacji w ich krajach poglądów pedagogicznych Diesterwega. Dużą rolę w ich popularyzacji odgrywały cieszące się powodzeniem poza granicami Prus podręczniki niemieckiego pedagoga. Były one tłumaczone na języki innych krajów. M. Sokołowa wskazała na tłumaczenie na język rosyjski pracy pt. *Elementare Geometrie* w 1862 r. oraz *Der Unterricht in der Kleinkinder-Schule* w 1874 r. W Polsce natomiast jak podkreśla M. Krupa przetłumaczono w 1858 r. *Methodisches Handbuch für den Gesantunterricht im Rechnen* na język polski. W Czechach jak podaje J. Cach już w latach 1848—1849 ukazywały się w czasopiśmie „Posel z Bude” artykuły Diesterwega z „Rheinische Blätter” i wyjątki z jego pracy *Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer*. Tę pracę, jak pisze I. Lantos, już w 1841 r. zalecano jako metodyczny podręcznik dla szkół ewangelickich na Węgrzech. Na wzór tego podręcznika opracowali podobne Wessel Ljadow i inni pedagogowie końca XIX w. Ponadto na pisma Diesterwega powoływali się postępowi pedagogowie rosyjscy jak Uszyński, Wodowosow, Korf, Buriakow i inni. W Bułgarii, jak pisze N. Tschakarow, w 1891 r. ukazało się tłumaczenie wybranych pism Diesterwega. K. Trzebiatowski podkreśla, że „Szkoła Polska” zawdzięcza niemieckiemu pedagogowi swoje powstanie i częściowo charakter. M. Sokołowa, N. Tschakarow, I. Lantos i N. Gabrea wskazują na znajdujące się w ich krajach artykuły i opracowania o Diesterwegu, zamieszczone na łamach czasopism pedagogicznych.

O uczniach Diesterwega w Polsce i na Węgrzech wspomnieli M. Krupa i I. Lantos. Z Polaków jego uczniem był Antoni Celichowski autor przeróbki pracy Diesterwega *Pierwsza nauka z małymi dziećmi* wydanej w Warszawie w 1882 r. Znacznie więcej uczniów miał dyrektor berlińskiego seminarium spośród Węgrów. Byli nimi najczęściej studenci uniwersytetu Humboldta, spośród nich Laszlo Verasowi i Janosowi Gasparowi zlecił Diesterweg reprezentowanie interesów nauczycieli pruskich na VIII ogólnoniemieckim zebraniu nauczycieli w Gotha w 1856 r.

Zainteresowanie Diesterwegiem, jak wynika z referatów nie zanikło w XX w. W poszczególnych krajach spotykamy opracowania jego twórczości i tłumaczenia dzieł. W Bułgarii Sawa Ganowski opracował w 1936 r. działalność pedagogiczną Diesterwega. Wybrane jego pisma wydał w Rumunii Gabrea w 1963 r. W Polsce zajmowali się nim I. Szaniawski *Diesterweg i Wiosna Ludów* (1848) i Ł. Kurdybacha w większej monografii poświęconej świeżości szkolnictwa.

Krąg zagadnień dotyczących udziału Diesterwega w walce o podniesienie pozycji nauczyciela inauguruje referat prof. H. Königa *Diesterwegs Kampf für die soziale Hebung des Lehrerstandes und seine Entwicklung in Deutschland bis zur Gegenwart*. Autor wskazał na sytuację nauczycieli w Prusach w czasach Diesterwega, ich walkę o postępowe szkolnictwo w okresie Wiosny Ludów. Szczególnie zaakcentował stosunek Diesterwega do idei komunistycznych. Trafnie zauważył, że

jakkolwiek Diesterweg nie znał naukowego socjalizmu, jednakże starał się zrozumieć społeczną funkcję założeń komunistycznych, reprezentowanych przez klasy pracujące. Podkreślił również, że dążenia i postulaty Diesterwega odnośnie podniesienia pozycji nauczycieli urzeczywistniły się dopiero w NRD, której rząd i partia doceniają rolę i znaczenie pracy dydaktyczno-wychowawczej. Nauczyciele zaś NRD świadomi tego, że są następcami bogatej tradycji, realizują postulaty Diesterwega, dotyczące ich czynnego udziału w wydarzeniach współczesnych. Działalności Diesterwega jako politycznego pisarza i jego wpływom na ruch nauczycielski poświęcone są referaty: G. Schneidera *Diesterweg als politischer Pädagoge* i prof. G. Uhliga *Zum Einfluss Adolph Diesterwegs auf die deutsche Lehrerbewegung*.

Na uwagę zasługują również nowe materiały biograficzne przedstawione przez prof. G. Mundorf, a dotyczące zwolnienia Diesterwega ze stanowiska dyrektora seminarium nauczycielskiego w Berlinie. Referentka wykazała, że zachodni Niemcy biografowie Diesterwega pomijają zwykle bardziej drażliwe kwestie z życiorysu pedagoga np.: negatywny stosunek do niego ministerstwa oświaty. W książce ukazali autorzy poglądy Diesterwega i jego koncepcje wychowawcze w nowym świetle, zgodnie z marksistowską nauką o wychowaniu i mające aktualne znaczenie dla szkolnictwa w Niemieckiej Republice Demokratycznej.

W związku z rocznicą zorganizowano w Berlinie wystawę obrazującą życie i działalność wielkiego pedagoga. Była ona czynna w lipcu i sierpniu 1966 r. co umożliwiło obejrzenie jej przez wielu nauczycieli niemieckich. Scenariusz wystawy opracowany przez prof. R. Alta uderza trafnością doboru eksponatów, oraz doskonałą oprawą plastyczną. Autorką relacji o wystawie jest R. Schäfer. Wystawa obejmuje poszczególne problemy działalności Diesterwega i niektóre wyjątki z jego biografii wydobyte ze źródeł archiwalnych a dotąd nie znane.

Stwierdzić należy, że omawiana publikacja stanowi zbiór interesujących studiów i zapoznaje czytelnika w miarę możliwości wszechstronnie i szeroko z działalnością i sylwetką Diesterwega.

Przytoczone tutaj niektóre ważniejsze dane z zamieszczonych referatów świadczą o dużym zainteresowaniu w świecie nauki działalnością pedagogiczną Diesterwega. Na podkreślenie zasługują bogate zestawy bibliograficzne umieszczone przy referatach, które pozwalają czytelnikowi na dokładną orientację w rozwoju badań nad działalnością Diesterwega i jego pismach. Pracę zamykają ilustracje przedstawiające poszczególne fragmenty sympozjum.

Maria Krupa

Zbigniew Stankiewicz: Dzieje wielkości i upadku Aleksandra Wielopolskiego.
Warszawa 1967, ss. 311.

Dla historyków zajmujących się dziejami Królestwa Polskiego, a szczególnie historią powstania styczniowego, postać margrabiego Aleksandra Wielopolskiego była zawsze intrygująca i budząca wiele dyskusji. Wielokrotnie już próbowano dokonać oceny tego człowieka. Przy każdej takiej próbie okazywało się, że książki o Wielopolskim nie można napisać wyłącznie w konwencji biograficznej, ale że biografia tej postaci musi być mocno osadzona w realiach toczącego się współcześnie życia politycznego Królestwa Polskiego, na którego toku tak silnie zaważyła indywidualność Wielopolskiego. Wielopolski stał się dla wielu późniejszych pokoleń, zarówno historyków jak i polityków, symbolem określonej polityki, niejedno-